

Premda su hrvatski ekonomski pokazatelji za protekle pola godine i više nego povoljni, u nekim aspektima i odlični (rast BDP-a iznad očekivanog, investicijski rejting s pozitivnim izgledima...), početkom lipnja objavljeno je da je Hrvatska na globalnoj ljestvici konkurentnosti Instituta za razvoj poslovnog upravljanja (IMD) iz Lausanne ove godine na 51. mjestu među 67 rangiranih globalnih gospodarstava.

FINANCIJSKA POMOĆ

Zašto smo tako nisko, koji su problemi niske razine konkurentnosti, unatoč tome što smo već deset godina u EU-u - upitali smo izv. prof. dr. sc. Marka Tomljanovića s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, nositelja Katedre Jean Monnet u području europskih integracija i voditelja projekta pod nazivom EU business policies and contemporary challenges of European integration.

MARKO TOMLIJANOVIĆ

DR. SC. MARKO TOMLIJANOVIĆ, IZV. PROF. S EKONOMSKOG FAKULTETA U RIJECI

Treba potpuno primjenjivati sve dugoročne europske razvojne strategije

fondovi. No jesmo li i koliko u opasnosti nakon što fondovi presahnu, kad izvučemo sve iznose koji su nam bili na raspolaganju, kad onda budemo ovisili isključivo o vlastitim sposobnostima i razvojnoj politici? Hoćemo li onda biti u problemu? Možemo li u međuvremenu stvoriti čvrste temelje za novi investicijski ciklus, između ostalog?

- Europski fondovi i ostali financijski instrumenti jedina su od najvećih koristi punopravnog članstva u EU-u i jedan od njezinih najprepoznatljivijih simbola, s ciljem smanjivanja razvojnih razlika između regija/zemalja EU-a. Ipak, temeljenje du-

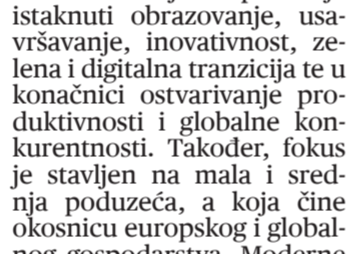
goročnih razvojnih prava isključivo na europskim sredstvima ne čini održivo rješenje. Naime, ta bi sredstva trebala biti tek pomoćna poluga u pokretanju nacionalnih gospodarstava i stvaranju temelja za buduće investicijske i razvojne ciljeve. Tijekom deset godina članstva u EU-u Republika Hrvatska je znatno podigla razinu iskoristivosti EU sredstava, a što upućuje na to da smo umnogome unaprijedili vlastite apsorpcijske kapacitete. Nadalje, potrebno je napomenuti kako europska sredstva u slučaju Republike Hrvatske neće nestati. Naime, mi se nalazimo u skupini zemalja članica čiji je BDP ispod 90 %

prosječka EU-a, tako da ćemo i u sljedećim financijskim perspektivama imati na raspolaganju znatna kohezijaska sredstva. Također, u skladu sa suverenim izazovima Europe i svijeta te prethodne ekonomske Sokove, dostupna su nam i sredstva usmjerena na oporavak i osiguravanje otpornosti. Pritom, ključno pitanje nije količina sredstava, već kvaliteta njihove primjene. Hrvatsko gospodarstvo bi se trebalo orijentirati na pomicanje iz situacije u kojoj smo "tražitelji pomoći" prema situaciji u kojoj nam pomoć (bar velika) nije potrebna, tj. trebamo raditi na tome da prestanemo biti "uteg" europskog gospodar-

stva i postanemo njegov poticajni čimbenik. Kao što sam već nekoliko puta istaknuo, uključivanjem u Schengen, uvodenjem eura i afirmacijom dugogodišnjeg članstva u EU-u osigurali smo pristup prednostima kojima možemo stvoriti temelje za dugoročni gospodarski rast, konkurentnost te stabilna društvena i socijalna kretanja. Daljnja ostvarenja u najvećoj mjeri ovisе o nama samima, tj. o kvaliteti definiranih i implementiranih strukturalnih promjena te učinkovitosti dinamičkog upravljanja.

Prije dvije godine Jehan Arulpragasam, visoki dužnosnik Svjetske banke za RH i Sloveniju, rekao je, između ostalog, da prepreka brzom rastu Hrvatske nije ovisnost o turizmu nego zaostala produktivnost! Stoji li takva konstatacija?

- Razvidno je kako Jehan Arulpragasam zastupa teze koje su potpuno u skladu s dugoročnim europskim razvojnim strategijama, a koje Republika Hrvatska mora potpuno primjenjivati. Pritom su kao ključna područja istaknuta obrazovanje, usavršavanje, inovativnost, zelena i digitalna tranzicija te u konačnici ostvarivanje produktivnosti i globalne konkurentnosti. Također, fokus je stavljen na mala i srednja poduzeća, a koja čine okosnicu europskog i globalnog gospodarstva. Moderne europske i globalne razvojne strategije postavljene su ambiciozno i u svrhu ostvarivanja konačnog "višeg" cilja, a to je klimatska i energetska neutralnost EU-a i digitalna transformacija. Ključni je problem nedostatak i/ili ograničenost sredstava u novim zemljama članicama EU-a potrebnih za pokretanje takvih procesa. Površnim pregledom europskih statističkih baza moguće je uočiti kako se Republika Hrvatska nalazi u vrlo izazovnoj situaciji u području javnih i privatnih ulaganja u istraživanje i razvoj, obrazovanje, usavršavanje, razvoj inovacija te u izvozu proizvoda visoke tehnologije. Kako pomiriti ciljeve i realnost? Kako se uklopiti u tu priču i ostvariti bar neki napredak? Pritom je potrebno na umu imati i "egzistencijalne" aspekte poslovanja i izazove održivosti, a nakon zadovoljenja kojih je fokus moguće staviti na nove prioritete. Sve navedeno upućuje na to da ćemo još dugo trebati europsku pomoć, bilo u novcu bilo u ostalim oblicima podrške.

Daljnja razvojna ostvarenja u najvećoj mjeri ovisе o nama samima, tj. o kvaliteti definiranih i implementiranih strukturalnih promjena te učinkovitosti dinamičkog upravljanja...

Kako dalje u budućnosti? Često se spominje orijentacija na tzv. elitni i yachting turizam. Međutim, jesmo li spremni i sposobni za to? Imamo li raspoložive privatne, osobne i javne resurse sposobne apsorbirati investicije u tom području? Želimo li nastaviti u sadašnjem orijentacijom prema posjetiteljima tzv. srednjeg ranga? Što im možemo ponuditi i kako za to zadovoljiti odnos cijene i kvalitete? Kako regulirati cijene nekretnina i turističkog smještaja? Vidljivo je kako je pri planiranju budućnosti razvoja hrvatskog turizma potrebno odgovoriti na ta i još mnogo pitanja. Konačan odgovor bi trebao biti temeljen na komparativnim prednostima, uz uzvažavanje "osnovne tematike", tj. prihvaćanjem scenarija koji će rezultirati najvišom razinom koristi za hrvatsko gospodarstvo. Odgovore na ta pitanja ostavljamo kreatorima politika u tom području, u nadi da će se pronaći najefikasnije rješenje. (D.J.)

BUDUĆNOST TURIZMA

Za kraj neizostavno pitanje o hrvatskom turizmu, s obzirom na početak ljetne sezone i neke od problema s kojima se domaći turizam suočava godinama, premda sadašnji pokazatelji daju razloga za optimizam u ovoj 2024. godini... Vaš komentar?

Moje mišljenje je da se generalno, imajući na umu prethodna kretanja, za budućnost turizma i njegove učinke na hrvatsko gospodarstvo ne moramo bojati. Naime, dodatni poticaj hrvatskom turizmu postignut je i uključivanjem u Schengen te uvođenjem eura, čime smo zasigurno postali konkurentniji. Sjetimo se kako je i u vremenima goruće pandemije COVID-19 turizam itekako uljepšao završnu sliku hrvatskog gospodarstva. Kao i svake godine, početkom ljetne sezone počinju rasprave o sadašnjosti i budućnosti hrvatskog turizma, uz ključna pitanja: Gdje smo? Što i kako želimo postići? itd. Najčešća kritika odnosi se na tzv. orijentaciju na sunce i more, bez želje za unaprjeđenjem ostalih aspekata turističke ponude uz nepostojanje kvaliteta i ostvarivih strateških smjerova razvoja. Također, istraživanja pokazuju kako smo u usporedbi s konkurentima na Mediteranu sve više percipirani kao skupa destinacija, te se određeni broj potencijalnih posjetitelja okreće drugim zemljama Europe i svijeta.

// USPOREDNI INTERVJU //

Hrvatska ekonomija zasigurno je u najboljem stanju u svojoj stoljetnoj povijesti. Ekonomska kretanja u prvom dijelu 2024. godine izrazito su dinamična zahvaljujući rastu privatne potrošnje i potporama iz europskih fondova - kaže ekonomski analitičar dr. sc. Damir Novotny, prof. stručnih studija iz Zagreba, te dodaje: - Ako promatramo rast BDP-a, možemo zaključiti da su trendovi iznad očekivanja s kraja 2023. Međutim, dinamične ekonomske trendove ne osjeća niti zapažaju podjednako svi dijelovi hrvatskog društva, ni sve regije. Zaposlenici Vladina sektora mogu biti izrazito zadovoljni snažnim povećavanjem svojih dohoda, posebno uz činjenicu da njihova produktivnost nije porasla. Drugim riječima, poslopramci kojima je Vlada poslodavac nedvojbeno osjećaju, iako to možda ne žele svi priznati, poboljšavanje svog financijskog položaja. Dio privatnog sektora koji je naslonjen na masivne javne investicije također osjeća povećavanje svojih dohoda - potražnja za radom daleko je veća u tim djelatnostima (graditeljstvo i logistika) od ponude, te su posljedice na ljudskom kapitalu. Pozitivne ekonomske trendove ponajmanje osjećaju umirovljenici i stanovnici depriviranih područja poput Slavonije, Banovine ili Like.

NISKA KONKURENTNOST

Zašto je Hrvatska i dalje nisko (prema IMD-u 51. mjesto) na globalnoj ljestvici konkurentnosti...?

- OECD konkurentnost neke nacionalne ekonomije definiira kao mjeru prednosti ili nedostataka neke zemlje prema mogućnostima prodaje proizvoda i usluga koji se stvaraju u toj zemlji na međunarodnom tržištu. Svjetski ekonomski forum konkurentnost neke zemlje promatra kao sposobnost nacionalne ekonomije da osigura dugoročno održive stope ekonomskog rasta, u okvirima globalnog tržišnog okruženja, i povećavanje ukupnog blagostanja za većinu stanovnika. Pri tome svi teorijski izvori naglašavaju da se konkurentnost nacionalne ekonomije ne nasljeđuje, nego stvara. Konkurentnost u 21. stoljeću ne proizlazi (samo) iz prirodnih resursa (npr. Rusija) ili jeftine radne snage (npr. Kina) kojima zemlja raspolaže. Konkurentnost nacije ovisi o sposobnosti njezine ekonomije (poduzeća i ostalih ekonomskih aktera) za inovacije i razvoj. Poduzeća stječu prednost pred najboljim svjetskim konkurentima zbog pritiška i izazova. Imaju koristi od jakih domaćih rivala i međunarodnih rivala. Pod pritiškom rivala na tržištu poduzeća su prisiljena povećavati svoju konkurentnost. Postoje autori koji tvrde da inzistiranje na konkurentnosti može imati distributivne učinke, što znači da se koristi

DAMIR NOVOTNY

DR. SC. DAMIR NOVOTNY, EKONOMSKI ANALITIČAR, PROF. STRUČNIH STUDIJA

Siva ekonomija i dalje je kronična bolest hrvatskog gospodarstva

ne moraju ravnomjerno rasporediti na različite skupine u društvu, što može imati negativne učinke na gospodarski rast. Primjerice, hrvatski turistički sektor je zbog rente položaja koji uživa (prirodne rente) i Vladinih politika konkurentan na globalnom tržištu, ali od toga nemaju koristi svi dijelovi hrvatskog društva. Danska, Irska i Švicarska proglašene su prvim na ljestvici svjetske konkurentnosti za 2023. koju je objavio WCC (Svjetski centar za konkurentnost). Dakle, male zemlje mogu biti izrazito konkurentne i prosperitetne. Hrvatska je godinama na različitim ljestvicama konkurentnosti rangirana oko 50. mjesta, iza gotovo svih zemalja

članica EU-a i Turske. Vlade u protekla dva desetljeća moraju za nisku konkurentnost, dakako, preuzeti glavnu odgovornost. Vladine politike u oblikovanju ekonomskog sustava su zadržavaju visok udjel Vladina sektora u ekonomskim aktivnostima i cijeli ekonomski okvir ("pravila igre") podrijevale tome. Vlada i danas zadržava u više od tisuću poduzeća većinsko vlasništvo, što je, naravno, nezamislivo u tržišno orijentiranom ekonomijama, posebno onim najkonkurentnijima, kao što su Irska i Danska. Vlada tolerira "sivu ekonomiju", koja omogućava dijelu privatnog sektora da bude međunarodno konkurentan (turizam). Međutim, ostatak privatnog sektora izra-

zito je nekonkurentan zbog izostanka kapitalnih ulaganja u nove tehnologije, inovacije i širenje na međunarodnom tržištu. Izrazito neučinkovita administracija, rigidno radno zakonodavstvo, za poduzetništvo nestimulativan ukupani ekonomski okvir, proširena siva ekonomija i korupcija, neučinkovit pravosudni sustav i visoka razina ukupnog fiskalnog pritiska (čak opresije) i obrazovanje neuskладeno s potrebama tržišta rada najčešće se spominju kao glavni izvori nekonkurentnosti. Ulazak u punopravno članstvo EU-a zasigurno je povoljan okvir, ali jačanje konkurentnosti je ipak domaća zadaća kreatora ekonomskih i drugih javnih politika.

Mnogi postavljaju pitanje što će biti kad RH ostane bez EU financijskih fondova, hoćemo li onda biti u problemu? Možemo li u međuvremenu stvoriti čvrste temelje za novi investicijski ciklus, između ostalog?

- Europski strukturalni i financijski fondovi, iz kojih se financiraju pretežito infrastrukturne i javne investicije s tek dugoročnim učincima na nacionalnu ekonomiju, trenutno su svakako najvažniji pokretač ekonomskog rasta. Takav ekonomski rast kratkoročno stvara velik broj radnih mjesta za koja na domaćem tržištu rada ne postoji ponuda. Zbog toga je ne samo nužno nego i korisno potpuno otvoriti domaće tržište rada ljudskim potencijalima iz drugih zemalja. Nova radna mjesta stvaraju nove vrijednosti kojima se povećava ukupno blagostanje. Hrvatskoj su, međutim, nužna kvalitetna radna mjesta u tzv. četvrtom sektoru, dakle u djelatnostima koje se temelje na ljudskom kapitalu i znanju, poput znanosti i visokog obrazovanja, kulturnih i kreativnih djelatnosti, zdravstvenih usluga i slično. Nažalost, upravo u tim djelatnostima dominira državni (ili preciznije: politički) sektor, sa svim svojim rigidnostima, neučinkovitostima i ograničenjima. Potpuno je nerazumljivo zašto hrvatske vlade u 21. stoljeću nisu bile odlučne liberalizirati taj sektor i stvoriti uvjete konkurencije između privatnih i državnih aktera, kao što su to učinile ostale vlade u EU-u. Za razliku od financijskog kapitala koji dolazi iz EU fondova, kako bi osigurala svoju budućnost i dugoročno održiv ekonomski rast kao izvor blagostanja, Hrvatska mora privući ljudski kapital. Za privlačenje ljudskog kapitala Hrvatska ima velike pretpostavke. To dokazuju brojni imigranti koji dolaze iz svih dijelova svijeta i koji često planiraju ostati u Hrvatskoj. U suprotnome Hrvatskoj prijeti dugoročna stagnacija i zaostajanje za ostalim zemljama članicama EU-a.

Hrvatskoj. Ta činjenica može biti odgovor protivnicima ulaska Hrvatske u europsko područje - u uvjetima inflatornog okruženja bolje je biti unutar područja eura nego izvan njega. Kako će se kretati plaće i mirovine? Plaće u privatnom sektoru rast će zbog ubrzanje konvergencije prema susjednim zemljama članicama europskog područja - Sloveniji, Austriji i Italiji. Za jednaku razinu produktivnosti može se očekivati slična razina plaća. Plaće u državnom sektoru i dalje će sadržavati politički algoritam i ovisiti o stanju javnih financija. Problem ostaju niske mirovine kao posljedica relativno mlade i brojne umirovljeničke populacije, slabog punjenja prvog stupa mirovinskog fonda - i visoke razine sive ekonomije, koja je postala kronična bolest hrvatskog gospodarstva. Aktivnosti sive ekonomije (u Hrvatskoj se oko 30 % BDP-a ostvaruje u sivoj zoni) ne plaćaju poreze niti pridonose mirovinskom osiguranju, što dakako negativno utječe na razinu prosječne mirovine. Vlada će morati, zbog socijalne kohezije i opasnosti osiromašenja mirovinske populacije, ubrzano povećavati mirovine transferima iz proračuna na teret ušteda u drugim djelovima fiskalnog sektora. To bi bilo ne samo pravedno nego i nužno za održavanje ekonomske ravnoteže.

TURISTIČKI SEKTOR

Zaključimo aktualnim turizmom. Što očekivati, realno i objektivno, od turizma ove godine, s obzirom na zasad negdje dobar, a negdje loš start ljetne sezone, prije svega na Jadranu?

- Turistički sektor ostvaruje nisku razinu produktivnosti jer sezona kratko traje, ali i zbog zaostataka u razvoju vlastite konkurentnosti. U hrvatskom turizmu prevladavaju na strani ponude turistički kapaciteti u kućanstvima (apartmani) kao jedan od zastarjelih oblika smještaja. Hoteli s visokom kvalitetom smještaja čine tek oko 15 % smještajnih kapaciteta, iako se u takvim oblicima turističke ponude mogu postići više cijene i veća vrijednost po jedinici uložеног rada. Nova ulaganja u hotelskom sektoru izostaju, tek se obnavljaju i moderniziraju kapaciteti koji su izgrađeni 1980-ih godina. Posebno nedostaju ulaganja u ponudu zdravstvenog turizma, koji može ostvariti višu razinu produktivnosti zbog većeg udjela ulaganja u tehnologije i ljudski kapital. Turistički sektor u Hrvatskoj, unatoč svim očekivanjima i težnji (rekli bismo - čežnji) produženju sezone, doživljava svoj vrhunac. Brojni činiteљи i vanjski šokovi, od stagnacije dohoda hrvatskih tradicionalnih turista izazvane inflacijom pa do klimatskim utjecajima, djeluju i na Hrvatsku, pa je turizam kakav smo poznavali sučeljen s vlastitim ograničenjima. Nužne su velike promjene, koje se ne mogu dogoditi u kratkom roku. U međuvremenu će u turizmu prevladavati siva ekonomija i evazija poreza. (D.J.)

Inflacija se zasad drži u snošljivim okvirima, no što će do kraja 2024. biti s plaćama i mirovinama, ima li tu, i kakve, mogućnosti za nastavak rasta...?